

Ctitori ai regiei românești contemporane

La 1 noiembrie 1945, student fiind, Liviu Ciulei pășea pentru prima oară, ca actor, pe o scenă profesionistă – compania particulară Teatrul Mic, condusă de Eugenia Zaharia –, interpretând un rol de compoziție în piesa lui Philip Barry **Încătușare** (*Animal Kingdom*), spectacol girat de regizoarea Marietta Sadova. Un an mai târziu, în 1946, absolventul Academiei Regale de Muzică și Artă Dramatică, clasa profesoarei Marioara Voiculescu, își face debutul, în triplă calitate, de actor,

regizor și scenograf, în propriul teatru – Teatrul Odeon (azi, „C.I. Nottara”) –, construit special pentru el și sora sa, Ana, de tatăl lor, inginerul Liviu Ciulei, un veritabil Mecena al culturii românești. Ulterior, Liviu Ciulei a fost pur și simplu izgonit din teatrul său și i s-a refuzat, timp de 11 ani, posibilitatea de a-și valorifica harul regizoral. Cu toate acestea, credem că nu greșim când afirmăm că, în pofida obstrucțiilor, Liviu Ciulei poate fi considerat senatorul de drept al regiei românești din toate

timpurile, el devansându-i prin longevitate pe predecesorii săi de breaslă Paul Gusty, Vasile Enescu, Ion Șahighian sau Sică Alexandrescu. Această sumară incursiune biografică s-ar situa doar în zona documentarului, dacă nu s-ar ține seama, în primul rând, de aportul novator, de rolul și importanța conduitei artistice a lui Ciulei, socotit, pe bună dreptate, continuatorul mentorului său spiritual, Ion Sava.

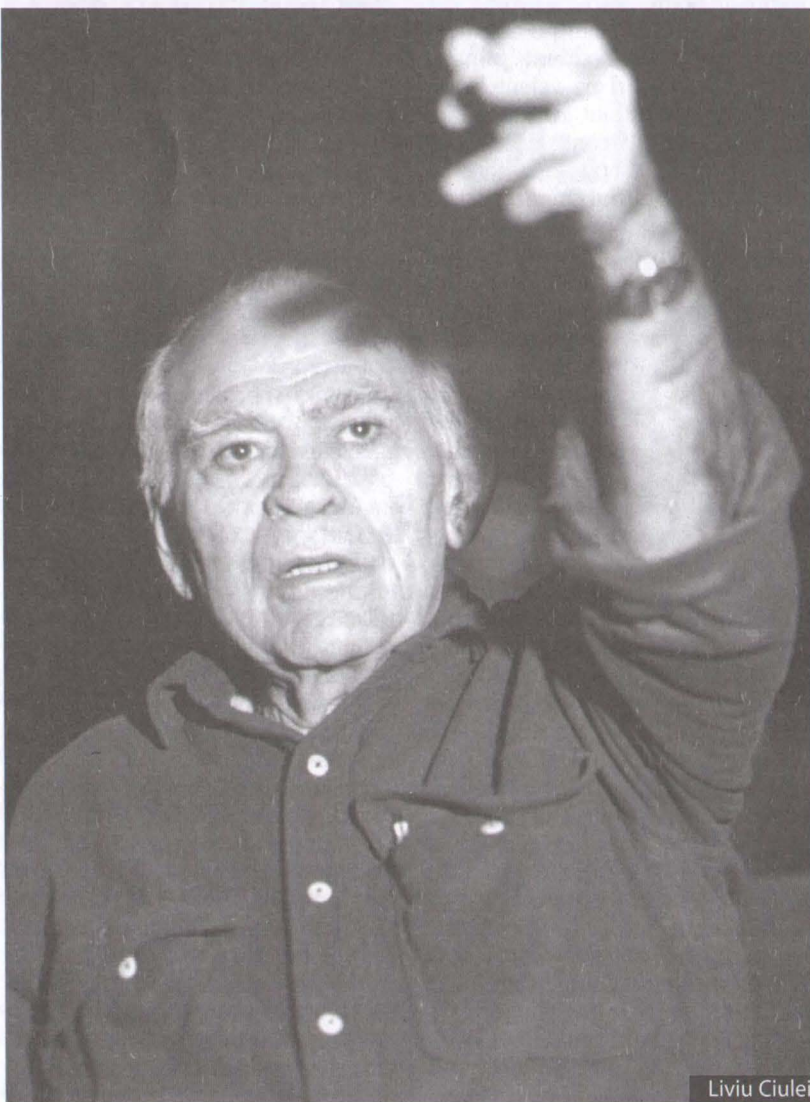
Deși temperamental deosebit, există multe afinități între gândirea și modul de acțiune al acestor mari personalități artistice. Încercăm să surprindem doar câteva aspecte din demersul întreprins de Ion Sava și de Liviu Ciulei pentru reconsiderarea actului scenic în sincronie cu evoluția artei teatrale pe plan european și universal.

În accepția lui Sava, spectacologia este o știință menită să repună teatrul în drepturile sale legitime, făcând să i se recunoască structura autonomă și mijloacele specifice de exprimare. La rândul său, Liviu Ciulei a explicat acest concept și l-a valorificat ca atare, prin saltul calitativ de la abordarea intuitivă a adevărului scenic la înțelegerea și constituirea evenimentului teatral ca o consecință firească și necesară a recunoașterii unei „discipline artistice disciplinate intelectual” (1981).

Reteatralizarea teatrului românesc, prin revenirea la sursele originare, dar și prin decantarea acestora în raport cu gândirea și sensibilitatea spectatorului contemporan, presupune existența unei îndrumări unice, coordonatoare și responsabile a sintetismului scenic. De aici, preeminența regiei înțeleasă nu ca o exacerbare fără acoperire funcțională, ci ca o condiție esențială, menită să „focalizeze” toate forțele și posibilitățile creatoare pentru „asigurarea unei corespondențe între modalitățile de expresie adoptate și ceea ce se urmărește a se exprima” (1980).

Pentru asigurarea unui asemenea climat artistic se impunea o acțiune

foto: Tudor Predescu

Liviu Ciulei

programatică, având obiective clare și precise, o acțiune intangibilă în datele sale esențiale, dar permeabilă, prin asimilarea unor experiențe survenite în timp. Se poate spune că acest program estetic se regăsește, în faza sa incipientă, încă din 1934, la „Teatrul de vedenii” de la Iași, program amplificat, teoretic și practic, de Ion Sava și la Naționalul bucu-reștean și apoi continuat de Liviu Ciulei prin contribuția sa la „teatralizarea picturii de teatru” (1956).

Desigur că aceste atitudini novatoare n-au rămas fără ecou. Și nu este deloc întâmplător faptul că atât **Macbeth** al lui Sava din 1946, cât și **Cum vă place**, realizat de Liviu Ciulei în 1961, care și-au propus și au reușit evadarea din rutină, desprinderea de cutumele căzute în desuetudine și de metodele empirice, au fost mult comentate și chiar contestate vehement, au iscat la vremea respectivă polemici, dar au rămas repere de necontestat ale emancipării teatrului românesc contemporan.

Nici Sava și nici Ciulei nu au fost tributari unor mode sau modele adoptate fără discernământ. Liviu Ciulei mărturisea că nu l-a atras niciodată excentricitatea, gestul gratuit fără acoperire estetică. Iar impetuosul Ion Sava afirma că „a experimenta înseamnă a analiza și apoi a sintetiza”. Deci nu o preluare mimetică și nici o promovare a unui exhibiționism de paradă, ci o filtrare prin gândirea proprie, creatoare, originală a unor idei sau curente la zi, urmată de o construcție scenică în stare să răspundă unei identități spirituale bine definite și unor întrebări existențiale specifice publicului căruia i se adresează. Și, pentru a rămâne la aceleași exemple, să spunem că **Macbeth** al lui Sava a fost un model concludent de concretizare logică și expresivă a unor idei doar sugerate de regizorul-teoretician Gordon Craig. La rândul său, Orson Welles afirma că spectacolul lui Ciulei **Cum vă place** i-a oferit „cel mai original și autentic – ca sevă – Shakespeare din câteva sute pe care le-a văzut”. Iar un alt mare interpret shakespearian, Paul Scofield, mărturisea că, asistând la acest spectacol, a petrecut „o seară de-a dreptul magică”. Este acel „realism de-tip magic”, acea punte între tradiție și inovație, inițiată de Sava și susținută cu consecvență de Ciulei, care au deschis teatrului românesc de astăzi calea spre universalitate.

Artiști polivalenți prin vocație și nu prin tentație, vocație dublată de o solidă cultură de tip renescentist, ambii au înțeles că un concept viabil de modernitate presupune adoptarea unui spațiu teatral funcțional. Sava a preconizat, în 1944 (dar, din

Cum vă place (regia: Liviu Ciulei), un manifest al reatralizării teatrului

păcate, a rămas doar la faza de proiect), un inedit „Teatru rotund”, iar Ciulei a realizat, în 1973, prima sală cu posibilități multiple la studioul „Toma Caragiu” de la Grădina Icoanei. Ambele soluții urmăreau, de fapt, susținerea prin imagine a suportului verbal sau, mai mult chiar, creditarea expresivității imaginii, care să suplinească rostirea, dar să provoace un impact vizual – cerebral și emoțional – asupra spectatorilor. Înșă, în nici un caz, sugrumarea logosului prin supralicitarea unor imagini neasociate ideatic și neinspirate metaforic ce dereglează, în ultimă instanță, întregul mecanism scenic și mesajul ce urmează a fi transmis. Și aici s-ar putea da numeroase exemple de corelare coerentă, pregnantă și inteligibilă între percepția vizuală și receptarea auditivă: spectacolele lui

Sava **Scene de stradă** de Elmer Rice, de la Iași (1933), sau **Șase personaje în căutarea unui autor** de Luigi Pirandello, la București (1938), ori spectacolul lui Liviu Ciulei **Hamlet**, cu referire concretă la scena pregătirii simultane pentru spectacol a trupei de actori și, respectiv, a Curții regale. Ion Sava a ținut câteva prelegeri de spectacologie în 1945, având printre audienți, în afară de Liviu Ciulei, pe Crin Teodorescu și Dan Nasta. Iar Liviu Ciulei își exercită, de mulți ani, marile sale disponibilități pedagogice în străinătate. Și totuși se poate vorbi de o școală de regie românească, chiar dacă de-abia după 1990 Valeriu Moiescu i-a conferit un statut bine precizat, o continuitate și un cadru organizatoric și funcțional corespunzător unui învățământ universitar modern. Cât timp i s-a permis să fie director la Teatrul „Bulandra” (1963–1972), Liviu Ciulei a ținut pe scândurile acestei scene adevărate lecții de etică și estetică, a imprimat o atmosferă de profesionalism, o atitudine de responsabilitate față de spectatori. Iar torța creației, preluată de la Ion Sava, a fost transmisă de către Liviu Ciulei generației lui Lucian Pintilie și predată apoi Cătălinei Buzoianu, lui Silviu Purcărete și așa mai departe.

Ion Sava

Virgil Petrovici

Comunicare prezentată la „Centenar Ion Sava”, colocviu organizat de Secția română a Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru și UNITER, în cadrul Festivalului Național de Teatru, București, 15 noiembrie 2000.